

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

در رشته:

مطالعات منطقه‌ای

عنوان:

بررسی تاثیر فرقه دیوبند پاکستان و گروه‌های منشعب از آن

بر امنیت ملی ج.ا.ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سلطان‌لو

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر پیشگاه هادیان

پژوهشگر:

محمود ظهرا بی مزرعه شاهی

تابستان ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

در رشته:

مطالعات منطقه‌ای

عنوان:

بررسی تاثیر فرقه دیوبند پاکستان و گروه‌های منشعب از آن

بر امنیت ملی ج.ا.ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سلطان‌لو

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر پیشگاه هادیان

پژوهشگر:

محمود ظهراپی مزرعه شاهی

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم

پس جستوجو و پژوهش کنید و برسید تا حقایق برایتان گویا
گردد. بدانید که بی پرسش، پاسخی نمی شنوید و بی پژوهش،
حقیقتی نمی یابید.

حضرت علی (علیه السلام)

تقدیر و تشکر

سپاسگذارم از

استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر سلطان لو و استاد مشاور
جناب آقای دکتر پیشگاه هادیان و استاد داور جناب آقای دکتر
مقصودی و تمامی دست‌اندرکاران دانشکده علوم سیاسی؛ که با
راهنمایی‌های ارزنده خود، در غنای این پایان‌نامه به حقیر کمک
و راهنمایی نمودند.

و تقدیر و تشکر می‌کنم از خانواده‌ی عزیزم که علیرغم مشکلات
عدیده، در تدوین و تکمیل این پایان‌نامه از هیچ‌گونه کمکی
دریغ ننمودند.

تعمد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب محمود ظهراپی مزرعه شاهی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نام پیوسته به شماره دانشجویی ۸۹۰۸۶۴۳۹۵۰۰ در رشته مطالعات منطقه‌ای که در تاریخ ۶ / ۱۳۹۱ از پایان نامه خود تحت عنوان:

بررسی تاثیر فرقه دیوبند پاکستان و گروه‌های منشعب از آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران

با کسب نمره ..... و درجه ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و.... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

امضاء

تاریخ

نام و نام خانوادگی

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۱ / ۶ /

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای محمود ظهرا بی مزرعه شاهی از پایان نامه خود

دفاع نموده و با نمره ..... بحروف..... و با درجه

..... مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

جناب دکتر سلطانلو

چکیده

چکیده پایان‌نامه: «بررسی تاثیر فرقه دیوبند پاکستان و گروه‌های منشعب از آن بر امنیت

ملی ج.ا.ایران»

بدلیل ماهیت مذهبی و تأثیر بلندمدت آن بر جمعیت شبه‌قاره و بویژه کشورهای پاکستان و اهل سنت شرق کشورمان از اهمیت زیادی برخوردار است. این فرقه در فرقه، حنفی‌مذهب و در اعتقادات ماتریدی بوده و اگرچه اکثر شاخه‌های صوفی و طریقت آنها را قبول دارند لیکن طریقه چشتیه را طریقه خود قرار داده و به طرق نقشبندیه، سهروردیه و قادریه ارادت دارند. بنیانگذاران این فرقه شاه ولی‌الله دهلوی و عبدالعزیز دهلوی بوده و زادگاه آنها شهر دیوبند کشور هند می‌باشد.

(۱) هدف پژوهش: هدف اصلی پژوهش شناخت علل و عوامل فرقه دیوبندی در

کشورهای پاکستان، هند، افغانستان و اهل سنت شرق کشورمان و تأثیر سیاسی و امنیتی این فرقه بر ج.ا.ایران می‌باشد.

(۲) روش پژوهش: در این پژوهش از روش‌های میدانی، کتابخانه‌ای، توصیفی، تاریخی و تحلیلی استفاده شده است.

(۳) طرح پژوهش: این پژوهش مشتمل است از یک پیشگفتار و چهار فصل و یک نتیجه‌گیری و در پایان منابع و مأخذ می‌باشد.

(۴) نتیجه کلی: آگاهی از تأثیر و نقش این فرقه مذهبی و کارکرد گروه‌های افراطی آن بر سایر مذاهب مسلمان و بویژه شیعیان منطقه می‌تواند علاوه بر آگاه‌سازی و بصیرت بخشی مسئولین و تصمیم‌سازان کشورمان برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مورد استفاده مدیران عالی نظام، میانی و کارشناسان سیاسی و مذهبی در رده‌ها و مراکز مختلف داخل کشورمان مفید باشد و حتی به شناخت عقبه و بنیان‌های مذهبی اهل سنت مناطق شرقی کشورمان کمک می‌کند تا ضمن آگاهی مشتریان به سیاست‌گذاری واقعی روی اهل سنت داخل کمک نمائید.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۴
فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱۰
۱- ۱. طرح مسئله.....	۱۱
۱- ۲. انگیزه و علت انتخاب موضوع.....	۱۳
۱- ۳. پیشینه و ادبیات پژوهش.....	۱۵
۱- ۴. سؤال اصلی پژوهش.....	۱۶
۱- ۵. فرضیه اصلی.....	۱۶
۱- ۶. متغیرهای مستقل و وابسته.....	۱۶
۱- ۶- ۱. سیاسی شدن هویت ها، خاص هویت‌های قومی و مذهبی.....	۱۷
۱- ۶- ۲. تئوری جوامع موزائیک قومی - مذهبی در کشورهای دارای تنوع فرهنگی.....	۱۸
۱- ۶- ۳. تئوری دولت ورشکسته (Failed State) در کشورهای موزائیک قومی.....	۱۹
۱- ۷. روش تحقیق.....	۲۰
۱- ۸. روش گردآوری اطلاعات.....	۲۰
۱- ۹. سازماندهی پژوهش.....	۲۱
۱- ۱۰. منابع و مآخذ پژوهش.....	۲۱
فصل دوم: بررسی نظری.....	۲۲
۲- ۱. پیشینه تاریخی فرق اسلامی بویژه فرقه مذهبی دیوبند پاکستان.....	۲۳
۲- ۱- ۱. فرقه‌های صوفی در جهان اسلام.....	۲۳
۲- ۱- ۱- ۱. قادریه.....	۲۳
۲- ۱- ۱- ۲. نقش‌بندیه.....	۲۳
۲- ۱- ۱- ۳. چشتیه.....	۲۳
۲- ۱- ۱- ۴. سهروردی.....	۲۴
۲- ۱- ۱- ۵. بریلویه.....	۲۴

- ۲۴ ..... ۲-۱-۲. فرقه‌های کلامی اهل سنت.
- ۲۴ ..... ۲-۱-۲. ماتریدیه.
- ۲۴ ..... ۲-۱-۲. اشاعره.
- ۲۵ ..... ۲-۱-۳. اصحاب حدیث.
- ۲۵ ..... ۲-۱-۳. فرقه سلفیه.
- ۲۵ ..... ۲-۱-۲-۳. مسلک وهابیت.
- ۲۶ ..... ۲-۱-۲-۳. جنبش دیوبندی.
- ۲۸ ..... ۲-۱-۳. مختصری از عقاید علمای دیوبند.
- ۳۳ ..... ۲-۲. محل پیدایش و زادگاه جنبش فکری دیوبندی.
- ۳۶ ..... ۲-۳. اهداف دارالعلوم دیوبند.
- ۳۷ ..... ۲-۴. عقاید دیوبندیه.
- ۳۹ ..... ۲-۵. اساسنامه دارالعلوم دیوبند.
- ۴۱ ..... ۲-۶. آشنایی با بنیانگذار فرقه دیوبندی.
- ۴۱ ..... ۲-۶-۱. شاه ولی الله دهلوی (۱۷۶۲-۱۷۰۳).
- ۴۷ ..... ۲-۷. نحوه پیدایش فرقه مذهبی دیوبندی و گروه‌های افراطی منشعب از آن در کشور پاکستان.
- ۴۸ ..... ۲-۷-۱. جریان اول: دیوبندیه پاکستان.
- ۵۱ ..... ۲-۷-۲. جریان دوم: اخوانی پاکستان.
- ۵۱ ..... ۲-۷-۲-۱. پیشینه تاریخی اخوانی‌های پاکستان.
- ۵۲ ..... ۲-۷-۳. جریان سوم: لیبرال‌های پاکستان.
- ۵۲ ..... ۲-۷-۳-۱. پیشینه تاریخی لیبرال‌های پاکستان.
- ۵۳ ..... ۲-۸. سه الگوی نقش آفرین در عصر کنونی.
- ۵۴ ..... ۲-۹. جنبش فکری بریلویه (اهل سنت میانه رو و معتدل).
- ۵۵ ..... ۲-۹-۱. بزرگان بریلویه.
- ۵۶ ..... ۲-۹-۲. عقاید بریلویه.
- ۵۶ ..... ۲-۹-۲-۱. وحدت وجود.

- ۵۶.....۲-۹-۲. صفات الهی
- ۵۶.....۳-۲-۹-۲. مقام پیامبر
- ۵۷.....۱۰-۲. جماعت تبلیغی یا تبلیغی جماعت
- ۵۸.....۱۱-۲. تئوری سیاسی شدن هویت ها، خاص هویت های قومی و مذهبی
- ۶۲.....۱۲-۲. تئوری جوامع موزائیک قومی - مذهبی در کشورهای دارای تنوع فرهنگی
- ۶۲.....۱-۱۲-۲. استراتژی تکثرگرایی فرهنگی
- ۶۲.....۲-۱۲-۲. استراتژی یک شکلی فرهنگی یا یکسان سازی فرهنگی:
- ۶۲.....۳-۱۲-۲. استراتژی وحدت در تکثر فرهنگی (وحدت در عین کثرت)
- ۶۲.....۱-۱۲-۲. کثرت گرایی فرهنگی
- ۶۳.....۲-۱۲-۳. یکسان سازی فرهنگی
- ۶۵.....۳-۱۲-۳. وحدت در عین کثرت
- ۶۷.....۱۳-۲. دولت ورشکسته (Faild State) در کشورهای موزائیک قومی همچون پاکستان
- ۶۹ فصل سوم: تاثیر فرقه مذهبی دیوبندی و گروه های منشعب از آن بر روابط سیاسی پاکستان و ایران
- ۷۰.....۱-۳. نقش فرقه مذهبی دیوبندی در ساختار سیاسی و قدرت کشور پاکستان
- ۷۱.....۱-۱-۳. تاریخچه کشور پاکستان
- ۷۴.....۲-۱-۳. سرویس های اطلاعاتی کشور پاکستان
- ۷۴.....۱-۲-۱-۳. سازمان اطلاعاتی ای اس ای پاکستان
- ۷۷.....۲-۲-۱-۳. اهداف مهم سازمان اطلاعات ای اس ای پاکستان
- ۷۸.....۳-۲-۱-۳. سایر سرویس های اطلاعاتی پاکستان
- ۷۸.....۲-۳. نقش فرقه مذهبی دیوبندی و گروه های منشعب از آن در سیاست خارجی پاکستان
- ۸۲.....۳-۳. ماهیت و نقش احزاب وابسته به فرقه دیوبندی و تاثیر آن بر تضعیف روابط دو کشور شامل
- ۸۵.....۱-۳-۳. جمعیت علماء اسلام
- ۸۶.....۲-۳-۳. جماعت اسلامی پاکستان
- ۸۸.....۳-۳-۳. لشکر طیبه پاکستان و جماعت الدعوه
- ۹۰.....۴-۳-۳. سپاه صحابه پاکستان

- ۳-۳-۵. لشکر جهنگوی پاکستان..... ۹۲
- ۳-۳-۶. جیش محمد..... ۹۳
- ۳-۳-۷. تحریک نفاذ شریعت محمدی..... ۹۴
- ۳-۳-۸. تحریک طالبان پاکستان (TTP) یا همان طالبان پاکستانی..... ۹۴
- ۳-۳-۹. حرکت المجاهدین..... ۹۵
- ۳-۴-۴. دولت‌ها و سیاستمداران..... ۹۵
- ۳-۵-۵. ارتش و نظامیان پاکستانی..... ۹۶
- ۳-۶-۶. افکار عمومی..... ۹۷
- ۳-۷-۷. تاثیر فرقه دیوبندی بر تضعیف جایگاه ج.ا.ایران در بین شیعیان پاکستان و کاهش روابط اسلام آباد و تهران طی سه دوره: (از سال ۱۹۹۱ لغایت ۲۰۱۲)..... ۹۸
- ۳-۷-۱. دوره اول: از سال ۱۹۷۹ الی ۱۹۹۱ م (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۹ ه. ش)..... ۹۸
- ۳-۷-۲. دوره دوم: از سال ۱۹۹۱ الی ۲۰۰۱ م (۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰ ه. ش)..... ۱۰۱
- ۳-۷-۳. دوره سوم: از سال ۲۰۰۱ الی ۲۰۱۲ م (۱۳۸۱ تا ۱۳۹۱ ه. ش)..... ۱۰۴
- ۳-۷-۳-۱. ترور شیعیان و مخالفت با قدرت گرفتن آنها در پاکستان..... ۱۰۵
- ۳-۷-۳-۲. مخالفت با حضور فعال ایران در پاکستان..... ۱۰۵
- ۳-۷-۳-۳. فضا سازی برای حضور مخالفین و معاندین ایران در پاکستان..... ۱۰۶
- فصل چهارم: تاثیر افکار سیاسی و مذهبی فرقه دیوبند و گروه‌های منشعب از آن بر منطقه سنی نشین بلوچستان ایران..... ۱۰۹
- ۴-۱-۱. وضعیت اهل سنت دیوبند مناطق شرقی ایران..... ۱۱۰
- ۴-۱-۱-۱. پروسه تحول در مذهب سنی در بلوچستان ایران..... ۱۱۲
- ۴-۱-۱-۱-۱. دوران عصر سنت صوفیانه قبل از سالهای ۱۹۲۰ میلادی..... ۱۱۴
- ۴-۱-۱-۲. دوره دوم: ظهور و رشد مولویهای دیوبندی بمثابه شریعت گرایان سنی..... ۱۱۵
- ۴-۲. جماعت تبلیغی در بلوچستان ایران..... ۱۲۰
- ۴-۳. نگاه ایدئوتیک فرقه دیوبندی در کشور پاکستان بر علیه جامعه شیعی..... ۱۲۲
- ۴-۴. تاثیر فرقه دیوبندی بر سطح مناسبات خارجی و حسن همجواری پاکستان و ج.ا.ایران..... ۱۲۳

- نتیجه گیری و پیشنهادات ۱۲۷
- پیشنهادات: ۱۲۹
- ضمائم پایان نامه دیوبند پاکستان ۱۳۴
۱. چکیده‌ای از مسائل منطقه‌ای ایران خصوصاً پاکستان در چشم انداز مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله) ۱۳۵
۲. اهمیت مسائل منطقه‌ای ۱۳۶
۳. آشنایی با احزاب سیاسی و مذهبی در کشور پاکستان ۱۳۸
- ۳-۱. جنبش فکری دیوبند ۱۳۹
- ۳-۱-۱. احزاب سیاسی مذهبی اهل سنت دیوبند ۱۳۹
- ۳-۲. جنبش فکری اهل سنت بریلوی ۱۳۹
- ۳-۲-۱. احزاب وابسته به این جنبش ۱۳۹
- ۳-۲-۱-۱. حزب تحریک اهل سنت ۱۳۹
- ۳-۲-۱-۲. منهاج القرآن دکتر طاهر القادری ۱۳۹
- ۳-۲-۱-۳. جمعیت العلمای پاکستان ۱۳۹
- ۳-۲-۱-۴. جنبش سنی ۱۴۰
- ۳-۳. جنبش فکری اهل حدیث ۱۴۰
- ۳-۳-۱. جمعیت اهل حدیث ۱۴۱
- ۳-۴. جنبش و احزاب شیعی ۱۴۱
- ۳-۴-۱. گروه معتدل مثل تحریک نفاذ جعفری ساجد نقوی ۱۴۱
- ۳-۴-۲. مجلس وحدت مسلمین پاکستان ۱۴۱
- ۳-۴-۳. گروه تندرو و افراطی شیعی مثل سپاه محمد ۱۴۱
- ۳-۴-۴. احزاب مخالف ج.ا.ایران ۱۴۲
- ۳-۴-۴-۱. همچون تحریک جعفریه حامد موسوی ۱۴۲
- ۳-۴-۴-۲. حزب ملی هزاره دمکراتیک کویت ۱۴۲
- ۳-۵. احزاب ملی و ناسیونالیستی پاکستان ۱۴۲

- ۳-۵-۱. دسته اول - گریز از مرکز مثل جنبش ملی بلوچستان - حزب ملی بلوچستان..... ۱۴۲
- ۳-۵-۲. دسته دوم - احزاب ملی درون نگر مثل جنبش قومی مهاجر سند..... ۱۴۳
- ۳-۶-۱. احزاب صرفا سیاسی پاکستان..... ۱۴۳
- ۳-۶-۱. احزاب منطقه‌ای مثل حزب اتحاد دموکراتیک سند - جی سند - احزاب کشمیری.. ۱۴۳
- ۳-۶-۲. احزاب ملی و فدرال..... ۱۴۳
- ۳-۶-۲-۱. حزب مردم پاکستان (۴ جناح)..... ۱۴۳
- ۳-۶-۲-۲. حزب مسلم لیگ (۴ جناح)..... ۱۴۴
- ۳-۶-۲-۳. حزب دموکراتیک ملی..... ۱۴۵
- ۳-۶-۲-۴. سایر احزاب پاکستان..... ۱۴۵
۴. تاریخچه فرقه مذهبی دیوبندی و گروه‌های افراطی منشعب از آن در کشور هند..... ۱۴۷
۵. آشنایی با بزرگان اهل سنت ایران..... ۱۵۱
- ۵-۱. عبدالعزیز ملازاده (ایران)..... ۱۵۱
- ۵-۲. شمس الدین مطهری (ایران)..... ۱۵۲
۶. جدول احزاب افراطی از نگاه کشور امریکا..... ۱۵۳
۷. ساختار آموزشی و اداری دارالعلوم دیوبند..... ۱۵۴
- ۷-۱. گروه‌های آموزشی..... ۱۵۴
- ۷-۲. گروه‌های اداری..... ۱۵۴
۸. نقش مدارس دینی و مذهبی در پاکستان..... ۱۵۶
۹. جامعه مذهبی پاکستان از لحاظ گرایشهای مذهبی به ۴ جریان عمده تقسیم می‌شود..... ۱۶۷
۱۰. مدارس دینی؛ پشتیبان سیاسی پاکستان..... ۱۷۰
- فهرست منابع و ماخذ..... ۱۷۲
- کتاب..... ۱۷۳
- مجلات و نشریات..... ۱۷۵
- سایت‌های انگلیسی و فارسی..... ۱۷۶

جدول نمودار

- نمودار شماره ۲-۱: پیشینه فرقه دیوبند اهل سنت و مبانی مفروض تئوریک آن ۲۷
- نمودار شماره ۲-۲: شکل نموداری سیر تاریخی و موسسین این فرقه در سطح منطقه ۳۵
- نمودار شماره ۲-۳: جریان دیوبندی پاکستان ۱۷۸۵م ۴۹
- نمودار شماره ۲-۴: جریان فکری در پاکستان ۴۹

پیشگفتار

هند در قرن نوزدهم میلادی با گسترش نفوذ انگلیس در این کشور شاهد تجدید تفکر اسلامی بود. بسیاری از علما و صاحب نظران مسلمان که پس از سقوط حکومت مغولان هند در سال ۱۸۵۷ م و تسلط همه جانبه استعمار انگلیس بر هند، خود را در اقلیت دیدند، برای آینده مسلمانان احساس خطر کردند. گروهی از علما که در قیام سال ۱۸۵۷ م شرکت کرده بودند، به سرپرستی نانوتوی در سال ۱۸۶۲ م، مدرسه مذهبی در دهکده دیوبند در شمال هند را تاسیس کردند تا با نفوذ روز افزون فرهنگ و ارزش‌های غربی مبارزه کنند. تا اواخر قرن نوزدهم تعداد مدارس وابسته به دیوبند در شمال و شمال غرب هند به بیش از چهل مدرسه رسید. و از سراسر شبه قاره و آسیای مرکزی و حتی ایران، طلابی به این مدارس آمدند. تمام علما و طلاب این مدارس را به اعتبار این که اولین مدرسه از این نوع در دیوبند تاسیس شده بود؛ دیوبندی می‌گفتند.

دیوبندی‌ها که ادامه جریان صوفیه اصلاح طلب بویژه شیخ احمد سرهندی و شاه ولی الله دهلوی بودند به علت تشابه با وهابیان در باب آنچه آداب و رسوم غیرشرعی در نزد صوفیه میدانستند، وهابی خوانده شدند. اما آنها در عقیده ماتریدی و در فقه؛ پیرو مذهب امام ابوحنیفه هستند. در تصوف نیز بیشتر از طریقت چشتیه تبعیت می‌کردند.

دیوبندی‌ها در ابتدا با سیاست کاری نداشتند تا این که با شروع جنگ جهانی اول و به خطر افتادن خلافت عثمانی به عنوان مظهر خلافت اسلامی؛ جنب و جوشی در میان علمای دیوبندی برای حضور در صحنه‌های سیاسی و مبارزات آزادی خواهانه آغاز شد. همین رویداد سبب شروع و استمرار فعالیت‌های سیاسی دیوبندی در هندوستان گردید. امروز دیوبندی‌ها در سراسر شبه قاره هند و در دیگر نقاط جهان دارای شمار زیادی مدرسه مذهبی بوده و یکی از مهمترین جریان‌های بنیادگرایی اسلامی در شبه قاره هند به شمار می‌روند.

آنچه در این پژوهش در خصوص (بررسی تاثیر فرقه‌های مذهبی دیوبندی و گروه‌های افراطی منشعب از آن در کشور پاکستان بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران) مورد بررسی قرار گرفته است یکی از مباحث مهم و اساسی است که پاسخگوی دلایل و علل تضاد این فرقه علیه اهل سنت میانه رو و شیعیان پاکستان و تضعیف جایگاه ج.ا.ایران در پاکستان است و ریشه تاریخی آن از هندوستان با حمایت پشت پرده استعمارگران آغاز شده و در دوران معاصر به افغانستان، شبه قاره هند، عراق، آفریقا

جنوبی و بریتانیا نیز گسترش یافته است. در این پژوهش تاریخچه و بسترتولد مختصر فرقه مذهبی دیوبندی و گروه‌های افراطی منشعب از آن و بنیادگرایی سیاسی در کشورهای هند، پاکستان و تاثیر کارکرد این فرقه بر اهل سنت مناطق شرقی کشورمان مورد بررسی تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. فرقه دیوبندی در اعتقادات، ماتریدی و در فرقه، حنفی مذهب‌اند و اگرچه تمام شاخه‌های صوفی و طریقت، آنها را قبول دارند ولی طریقت چشتیه را طریق و راه کمال خود قرار داده‌اند و به طریقت نقشبندی، قادریه و سهروردیه ارادت دارند. آنها شاه ولی الله دهلوی را رهبر و بزرگ طریقت خود می‌دانند.

در این پژوهش به بررسی جغرافیا، تاریخ، ساختار سیاسی و اقتصادی کشور پاکستان و بنیادگرایی سیاسی، احزاب و گروه‌های افراطی وابسته به فرقه مذهبی دیوبندی پاکستان اعم از احزاب تندرو و همسو با این فرقه و همچنین سیاست‌های امریکا و غرب از طریق نفوذ در گروه‌های بنیادگرای سیاسی و افراطی و به نقش حمایتی کشورهای عربی خلیج فارس و بویژه عربستان و همسویی این فرقه با طالبان افغانستان پرداخته شده است.

این نوشتار پژوهشی است برای کسانی که بخواهند به ریشه و عوامل، فقهی، مذهبی فرقه مذهبی دیوبندی و گروه‌های افراطی منشعب از آن پی برده و آنها را در سایر کشورها و از جمله چسبندگی ایدئولوژیکی این فرقه با اهل سنت مناطق شرقی کشورمان مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و علل و عوامل کندی روابط دو کشور ایران با پاکستان را مورد مطالعه و بررسی قرار دهند. تا در این مسیر بتوانند ضمن آگاهی از تاریخچه و فرایند حیات این فرقه، نسبت به برطرف نمودن ضعف اطلاعات تحلیل، تخمین و پیش بینی، تصمیم سازی و تدبیر استراتژیک در باره نحوه تامل با این فرقه مذهبی را تدوین نمایند و موجبات خنثی سازی نقشه‌های دشمن در ایجاد تفرقه در میان مسلمانان را فراهم نماید. هر چند ادامه این تحقیقات و پژوهش برای شناخت عمیق‌تر موضوع امری لازم و ضروری است و در این پژوهش به گوشه‌ای از کم و کیف ابعاد این فرقه اشاره شده است.

امید است با ادامه اینگونه پژوهش‌ها بتوانیم روند تغییر و تحولات را به گونه‌ای پیش بینی کنیم که اطلاعات پژوهش‌ها و پردازش‌ها یمان، چراغ راهمان گردد و در واقع، مسایل و مشکلات از طریق گردآوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها به گونه‌ای برنامه ریزی شده و نظام مند، تصمیم سازی شود تا در ارتقاء، اعتلا و سرافرازی کشور عزیزمان که به عنوان بازیگری فعال و اصلی

در صحنه سیاسی و... منطقه و جهان همیشه حضوری سازنده داشته است، موفق شویم زیرا برای اجرا و عملی نمودن آرمان بلند و مقدس اسلام در " ایجاد امت واحد مسلمان " در سراسر گیتی و تشکیل حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) باید حساب شده و بر اساس واقعیت‌ها و علوم انسانی و اعتقادی و با بصیرت و آگاهی لازم باید افکار و قلوب انسان‌ها را به تسخیر درآورد. انشالله.

مقدمه

ظهور و گسترش اسلام در شبه قاره هند مسیر تاریخ این شبه قاره را دچار تحولات بنیادین کرد. هرچند فتوحات سپاهیان اسلام در هند ابتدا چندان پایدار نبود لیکن زمینه‌های مساعدی را برای تبلیغ و آشنایی هندی‌ها با مبانی اسلام فراهم آورد.

اسلام به عنوان یک مذهب از طریق گروههایی که از قلمرو خلافت می‌گریختند مانند اسماعلیه و نیز صوفیان در قرن سوم به شبه قاره هند راه یافته بود. تماسها و مبادلات گوناگون علمی و فرهنگی و ترجمه متقابل علوم اسلامی و هندی به ویژه در قرن‌های سوم و چهارم هجری زمینه ساز تمدن بزرگ در این خطه گردید. ارتباط میان مسلمان غیر هندی و هندی‌ها چنان محکم و استوار شد که هشتصد سال بر قسمت اعظم شبه قاره هند فرمانروایی کردند. بدین سبب هند در تمام دوران حکومت مسلمین کشوری مستقل بود. دوران طلایی حکومت اسلامی بر هند با فتح دهلی توسط بابر، بنیانگذار سلسله تیموریان آغاز و در دوران حکومت اکبر به اوج خود رسید. پس از مرگ اکبر مقتدر ترین حاکم اسلامی، اورنگ زیب فرزند شاه جهان بود که مدت چهل و هشت سال بر قسمت اعظم هندوستان، حکومت کرد اما با مرگ وی در سال ۱۶۹۳ م و اختلاف بین جانشینان او، قدرت حکومت تیموریان هند در هم شکسته شد. سرانجام در اوایل قرن ۱۷ میلادی شرکت کمپانی هند شرقی قدم به هند نهاد. چون ضعف حکومت مرکزی و بی لیاقتی فرمانروایان و فساد در دستگاه‌های دولتی موجب نارضایتی مردم گردیده بود بهترین زمینه را برای پیشرفت انگلیسی‌ها در هند فراهم می‌آورد. لذا در زمان کمتر از یکصدسال انگلیسیها توانستند از بنگال تا پنجاب را به تصرف خود درآورند. تسلط دولت بریتانیا بر هند عواقب ناگوار و ناخوشایندی بر تمام طبقات و پیروان مذاهب مختلف داشت. مشاغل عمده دولتی در دست افسران انگلیسی بود و در عمل هندیها غلامان حلقه به گوش مهمانان ناخوانده بودند.

اعتراض مسلمین به انگلیسی‌ها و دشمنی آشکار آنان با حضور بیگانگان در سرزمین هند به حدی بود که مسلمانان اجازه نمی‌دادند فرزندشان با سیاست، آداب و رسوم حتی زبان انگلیسی آشنا شوند. از سوی دیگر عمال انگلیس سعی داشتند از ورود دوباره مسلمین به صحنه سیاست جلوگیری کنند البته پیشرفت زمان و عقب ماندگی مسلمانان می‌توانست آنان را در مقصد خود یاری کند. عقب ماندگی مسلمانان و حوادث ناگوار و پیشرفت پیروان مذاهب دیگر بسیاری از متفکرین آگاه مسلمان را

در فکر فرو برده بود. قیام ۱۸۵۷م هندی‌ها علیه انگلیسی‌ها که به سرکوبی مردم هند انجامید ترس از قیام مردم را در اندیشه و سیاست انگلیسی‌ها به وجود آورد.

همزمان با تسلط انگلیسی‌ها بر هند، گروه زیادی از هندوها توانستند با فراگیری علوم جدید به سازمان‌های دولتی وارد شوند. ورود هندوها به دنیای جدید موجب گردید که رهبران مسلمان نیز برای بازیافتن موقعیت سیاسی اجتماعی مسلمانان با آگاهی و تلاش بیشتر قدم بردارند. لذا یکی از روشنفکران مذهبی و تجددگرا بنام سرسید احمدخان هندی معتقد بودند که با توجه به پیشرفت‌های علمی و تحولات و دگرگونی‌های که در تمامی جوامع حادث شده اند، ضرورتها تغییر یافته است لذا به ناچار باید مراکز آموزشی، دینی و حوزه‌های علمیه به سمت وسوی دیگری همگام با پیشرفت زمان سیر کنند.

بر همین منوال برای آگاه کردن مسلمانان با علوم و مسایل اسلامی دارالعلوم دیوبند توسط مولانا محمد قاسم نانوتوی در سال ۱۸۶۲ م در دهکده دیوبند در شمال دهلی تاسیس گردید. دیوبندی‌ها که ادامه جریان صوفیه اصلاح طلب بویژه شیخ احمد سرهندی و شاه ولی الله دهلوی بودند به علت تشابه با وهابیان در باب آنچه آداب و رسوم غیر شرعی در نزد صوفیه میدانستند، ظاهراً وهابی خوانده شدند. اما آنها در عقیده ماتریدی و در فقه پیرو مذهب امام ابوحنیفه هستند. در تصوف نیز بیشتر از طریقت چشتیه تبعیت می‌کردند. البته فرقه دیوبند همانند سایر فرق اهل سنت در اکثر موارد فقهی و کلامی مخالف مسلک وهابیت عربستان هستند.

امروز دارالعلوم دیوبندی از نظر معنوی و علمی شهرت جهانی پیدا کرده است و مورد توجه جهان اسلام قرار گرفته و در مقایسه با دانشگاه الازهر مصر به الازهر آسیا شهرت یافته است. هزاران مدرسه بر همان روش و فکر مدرسه دیوبند در سراسر جنوب و شرق آسیا و قاره‌های دیگر جهان به وجود آمده است. علی‌رغم اینکه علمای دیوبندی تاثیر زیادی بر روند حوادث سیاسی، اجتماعی و دینی در شبه قاره هند داشته‌اند ولی خیلی در کشور ما به سرگذشت حوادثی که سده‌های گذشته بر ملت‌های مسلمان هم جوار رفته است توجه بسیار اندکی مبذول شده است. و در نتیجه ارتباطی که باید از راه شناخت عقاید، فرهنگ و تاریخ میان مسلمانان ایجاد شود، برقرار نشده است.